

Journal of Analytic Divinity
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad>
E-ISSN: 2602-3792
5/3 (Aralık/December 2021), 38-61.

Salgında Bir Din Adamı: Papaz Paneloux ve Dini Şüpheleri

A Cleric in Outbreak: Father Paneloux and His Religious Suspicions

Nimet Ferah

Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü

Assist. Prof., Bingol University, Faculty of Islamic Studies, Department of Philosophy and
Religious Studies, Bingöl/Türkiye

E-posta: nferah@bingol.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1092-7208

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Ekim/October 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Kasım/ November 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık/15 December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış-Aralık/ Winter-December

DOI: 10.46595/jad.1003959

Cite as / Atıf: Ferah, Nimet. "Salgında Bir Din Adamı: Papaz Paneloux ve Dini Şüpheleri",
Journal of Analytic Divinity 5/3 (Aralık/December 2021), 38-61.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nimet Ferah)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Öz

Dini şüphe, din psikolojisinin temel araştırma alanları arasında yer alan bir konudur. Bu makalede Albert Camus'nun kurgusal romanı *Veba*'da bir din adamı olarak karakterize edilen Papaz Paneloux'un salgın sürecinde yaşadığı dini şüpheler ele alınacaktır. Papaz Paneloux'un yaşadığı sorgulamalar, manevi buhranlar ve dini şüpheler; salgın gibi zorlu yaşam olayları karşısında insanın psikolojisini anlamak adına önemlidir. Kurgusal karakter Papaz Paneloux, nitel araştırma desenine uygun bir şekilde örnek olay yöntemi kullanılarak analiz edilmiş ve din psikolojisinin verileri ışığında yorumlanmıştır. Başlangıçta ateşli vaazlar veren Papaz Paneloux salgınla mücadele için sağlık ekiplerine katıldığında dini şüphelere kapılıp inancını sorgulamak zorunda kalmış ve tam bir araftalık hali yaşamıştır. Bu durum, insanı aşan ve zorlayan olaylar karşısında anlam ve kontrol duygusunu sağlamak adına yaşanan doğal psikolojik bir süreç içerisinde ortaya çıkan özgün bir durumu betimlemektedir. Gerek Camus'nün zihnindeki soruları gerekse Paneloux'u karakterini yansıtan ve "felsefi-varoluşsal dini şüphe" olarak isimlendirilebilecek bu sorgulamaların inancı sarsıcı ve inançsızlığa evrilebilecek bir dini şüphe çeşidini oluşturduğu, buna rağmen Paneloux'nun bir inanan olarak kalmayı başarabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Salgın, Veba, Albert Camus, Dini Şüphe

Abstract

Religious doubt is one of the main research areas in the psychology of religion. In this article, the religious doubts of Father Paneloux, who is characterized as a clergyman in Albert Camus's fictional novel *The Plague*, will be discussed during the outbreak. Father Paneloux's inquiries, spiritual crises and religious doubts; It is important to understand the psychology of people in the face of difficult life events such as outbreak. In this study, the fictional character of Father Paneloux was analyzed in accordance with the qualitative research paradigm by using the case study method and interpreted in the light of the data of the psychology of religion. When Father Paneloux, who initially gave fiery sermons, joined the medical teams to fight the outbreak, he had to question his faith because of religious doubts and experienced a state of complete limbo. This situation describes a unique situation that emerges in a natural psychological process in order to provide a sense of meaning and control in the face of events that transcend and force people. These inquiries, which can be called "philosophical-existential religious doubt", reflect both the questions in Camus' mind and the character of Paneloux, and it has been concluded that when viewed from both perspectives, they form a type of religious doubt that trembles faith and can evolve into disbelief, and yet Paneloux has managed to remain a believer.

Keywords: Psychology of Religion, Outbreak, The Plague, Albert Camus, Religious Doubt

Giriş

Covid-19 pandemisini gerek psikolojik gerekse sosyolojik etkileri bağlamında ele alan pek çok çalışma yapılmıştır. Din psikolojisi alanında da benzer çalışmalar yapılagelmektedir.¹ Diğer taraftan psiko-sosyal açıdan Albert Camus tarafından te'lif edilen *Veba* adlı kurgusal romandan hareketle günümüzde yaşanan salgın sürecini karşılaştırmak da mümkündür. Nitekim bu amaçla yapılan bir çalışmada; *Veba* romanında kurgulanan psiko-sosyal süreçlerle, Covid-19 salgınında yaşanan psiko-sosyal süreçler karşılaştırılmış ve benzer özellikler barındırdıkları belirlenmiştir.² Bu açıdan yaklaşıldığında *Veba* adlı yapıtta dini bir karakter olarak betimlenen Papaz Paneloux'nun salgında yaşadığı süreçlerin din psikolojisi açısından bir problematik oluşturduğu düşünülmüştür. "Salgın boyunca iman sahibi bir özne olarak betimlenen ve özellikle dini bir misyonla karakterize edilen bir kişi neler hissetmektedir?" sorusundan hareketle Papaz Paneloux'nun salgın boyunca yaşadığı varoluşsal sorgulamalar ve dini şüpheler din psikolojisi açısından incelenmeye değerdir.

Elbette bu konunun/şüphelerin incelenmesi ve analizi bir metodoloji gerektirmektedir. Bu çalışmada nitel araştırma paradigmasına uygun bir şekilde örnek olay yöntemi benimsenmiştir. Papaz Paneloux karakteri, dini şüphenin ele alınma noktasında özgün bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek olay; özel, karmaşık ve ilginç bir durumun ya da olgunun kendi koşulları içerisinde derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır.³ Diğer taraftan edebiyat ile psikoloji arasındaki bağı vurgulamak da bu noktada önemlidir. Bu yöntem/strateji/teknik yani edebiyatı psikoloji ile ilişkilendirme psikoloji alanında olağan bir durumdur. Bu nedenle varoluşçu-felsefi bir roman olarak *Veba*'nın genel anlamda psikoloji ile özel anlamda din psikolojisi ile ilişkilendirilmesi -özellikle pandemi sürecinde- olağan bir durum olarak düşünülebilir. İncelemede *Veba*'nın üç farklı Türkçe çevirisinden istifade edilmiş, yeri geldiğinde de İngilizce çeviriye başvurulmuştur.⁴

Camus'nün absürd felsefesi yani varoluşsal olarak yaşamı saçma bulması ve bu tuhaf durum karşısında insanın mücadelesi aslında tüm yapıtlarına yansımıştır. Bu mücadele; *Başkaldıran İnsan*'da, *Yabancı*'da, *Sisifos Söylencesi*'nde açıkça betimlendiği gibi *Veba* adlı romanda da kendini göstermektedir. *Veba*, ölüme yazgılı insanın onun dışındaki bir şeylerce (insan, felaket, hastalık vs.) ölüme mahkûm edilmesini ve bunun karşısında

¹ Mehmet Emin Kalgı, "Koronavirüs Salgını ve Dindarlıkla İlgili Yapılmış Ampirik Çalışmaların Analizleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (15 Haziran 2021), 111-132.

² Abdullah Durakoğlu - Hamit Coşkun, "Koronavirüsü Covid-19 *Veba* Romanıyla Değerlendirmek", *Kesit Akademi Dergisi* 23 (01 Nisan 2020), 279-280.

³ Veysel Sönmez - Füsün G. Alacapınar, *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2011), 82.

⁴ Albert Camus, *Veba*, çev. Çetin Toral (Ankara: ÜBL Yayıncılık, 2004); Albert Camus, *Veba*, çev. Nedret Tanyolaç Öztokat (İstanbul: Can Yayınları, 2013); Albert Camus, *Veba*, çev. Oktay Akbal (İstanbul: Varlık Yayınları, 1972); Albert Camus, *The Plague*, çev. Stuart Gilbert (USA: Random House, 1948).

insanın çabasını ve dayanışmasını konu edinmektedir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki *Veba*, felsefi ve sembolik bir romandır. Bu da ona yazarın kast ettiği anlamlar dışında farklı manalar verilmesine olanak tanımaktadır.⁵ Örneğin Yalom'a göre; *Veba*, metaforik olarak Nazilerin Fransa'yı işgalinden, onun da ötesinde her türlü adaletsizlik ve insan dışılıktan söz eder ve bu hastalığa (vebaya) karşı gösterilen birçok insani tepkiyi tarif eder.⁶ II. Dünya savaşı sırasında yazılmış roman görünürde kurgusal olarak bir salgını betimlese de sembolik anlamda Nazilerin, Yahudiler ve Polonyalılar için kurduğu ölüm kamplarını, Cezayir işgalinde Fransızların yaptığı işkence ve insanlık dışı muameleleri anımsatmaktadır. Camus düşüncesi çerçevesinde ele alınacak olursa romanda insan, bu saçma dünyada saçma bir hayatı yaşamak durumunda bırakılmıştır ve bu anlamsızlığa karşı başkaldırma; umutsuzluk, kaygı ve korku gibi duygular çerçevesinde işlenmektedir.⁷

Esasında roman başlı başına din dışı varoluşsal bir anlam arayışını temsil etmektedir. Camus bunu romanın başlıca kahramanlarından Tarrou'nun dilinden aktarmaktadır: "Tanrısız bir aziz/ermiş olabilir mi insan? asıl sorun budur." Bu noktada, ortaya çıkan anlam arayışını ve Papaz Paneloux örneğinde betimlenen felsefi-varoluşsal-dini şüphe ve sorgulamaları incelemek daha da önemli hale gelmektedir. Ancak bu anlam arayışı ve dini şüpheler ele alınmadan önce ateist bir düşünür olarak Camus'nün yaptığı tasvirleri ve *Veba*'da betimlediği karakterleri anlamak için onun felsefesine ve hayatına değinmekte yarar vardır.

Albert Camus ve Absürd Felsefe

Camus'nün felsefesi ve eserleri, yaşantısı ile yakından ilgilidir. Anne tarafından İspanyol, baba tarafından Fransız bir ailenin çocuğu olarak 1913'te Cezayir'de dünyaya gelmiştir. Camus, henüz bir yaşını doldurmadan, Marne Savaşı'nda ölümcül bir şekilde yaralanan babasını kaybetmiştir. Fakirlik içinde geçen çocukluğunu sefalet olarak tanımlayan Camus, bu dönemin kişiliği üzerindeki büyük bir etkiye sahip olduğunu aktarmaktadır. Bu sefalet "güneşin altında ve tarihte her şeyin iyi olduğuna inanmamı önledi; güneş de tarihin her şey olmadığını öğretti" demiştir. Çocuk yaşta çalışmak zorunda kalmış, güçlkle devam ettiği eğitimini bırakma riski ile karşı karşıya kalmıştır. İlkokul öğretmeninin desteği ve aileyi ikna etmesi ile eğitim hayatına devam eden Camus, 17 yaşındayken tüberküloz hastalığına yakalanmıştır. Müptela olduğu bu bulaşıcı hastalık nedeniyle ilerleyen yıllarda agregasyon sınavına alınmadığı gibi askere de kabul edilmemiş, dahası tutkulu bir şekilde bağlandığı futbolu da bırakmak zorunda kalmıştır.⁸

⁵ John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı* (İstanbul: Zepros Yayınları, 2016), 220-222.

⁶ Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, 670.

⁷ Nurullah Ulutaş, "Covid-19 Bağlamında Veba Romanında Bir Paradoks Olarak Yaşam Sancısı", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31 Temmuz 2020), 738.

⁸ Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi* (Bursa: MKM Yayıncılık, 2011), 15-16; Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi* (İstanbul: Birey Yayıncılık, 1997), 11-13; Catherine Camus, "Babam Albert Camus", *İzdiham Dergi* (03 Mart 2018).

Camus, değer yargılarını ailesinden aldığını açıklamakla birlikte ailenin din ile pek ilgisi olmadığı belirtilmektedir. Ancak, fakir bir hayat sürmelerine karşın aile üyeleri, zenginliğe gıpta etmeyen onuru ile yaşamasını bilen kişilerdir. Sessizliği, ağırbaşlılığı, yalınlığı ve doğal haliyle bu kişiler Camus'nün hayatına damga vurmuştur. Hayatın(ın) olabildiğince tuhafıklarına karşın Camus, bu kişilerden sadakati, bağlılığı ve dayanışmayı öğrenmiştir.⁹ Babasızlık, savaş, ölüm, göç, yabancılık, fakirlik, sefalet ve hastalık Camus'nün ilk elden deneyimlediği ve varoluşsal olarak özümlediği "tuhafıklar" olmuştur. O hayatına/hayata ilişkin yaşadığı bu tür hadiselerden birini şöyle aktarır. Kırk yaşındayken yirmi dokuz yaşında ölen babasının mezarını bulmuştur ve mezarın başında şöyle düşünmüştür: "Ve bir anda yüreğini dolduruveren sevgi ve acıma dalgası, oğulu ölmüş babanın anısına götüren ruh devinimi değil, olgun bir adamın haksız olarak katledilmiş çocuk karşısında duyduğu çalkantılı acımaydı -burada bir şeyler doğal düzene uymuyordu ve doğrusunu söylemek gerekirse, düzen diye bir şey yoktu, oğulun babadan daha yaşlı olduğu yerde çılgınlık ve kargaşa vardı yalnızca." Bu satırları aktaran Gündoğan şöyle devam eder: "Acaba baba hangisiydi? Bu durum, anlamsız ve saçma değil midir? Camus, babasının ölümüne neden olan savaşa ve bütün savaşlara elbette ki lânet edecektir. Varoluş, oğulu babadan daha yaşlı bir hale getiriyorsa, orada, o hayatta bir düzenden bahsedilebilir mi? Elbette ki Camus, bu dünyanın ölümlü düzenine de başkaldıracaktır."¹⁰ Bu tuhaflık, şüphesiz onu absürt düşüncesine dünyanın saçma bir yer olduğu fikrine ulaştıracaktır.

Camus'nün geliştirdiği ve romanlarında aktardığı dünyanın absürt bir yer olduğu ve başkaldırma ahlakı diyebileceğimiz bir refleks ile buna karşı mücadele edebileceğimiz düşüncesi köklerini kişisel hayatından almakla birlikte yaşadığı çağın ekonomik, siyasi ve askeri olaylarından da beslenmiştir.¹¹ Camus, oyun yazarlığından gazeteciliğe varıncaya kadar farklı işlerle uğraşmış ve aksiyonel bir hayata sahip olmuştur. 1957 yılında Nobel edebiyat ödülünü almıştır. Yazar kişiliğinin yanında çağının çalkantılı olaylarına da duyarsız kalmamıştır. İlk başta komünist partiye katılmış ve çeşitli kademelerde görev almış olsa da yanlış politikaları neticesinde partiden ayrılmıştır. İlerleyen yıllarda ise Sovyetleri eleştirmekten geri durmamıştır. Hatta bu eleştiriler nedeniyle aralarındaki dostluğa rağmen Sartre ile arası açılmıştır. Dolayısıyla Camus her zaman kendi düşüncesine sadık kalarak yanlış gördüğü her şeye ve herkese karşı başkaldırma ahlakını görev bilmıştır. 1960 yılında araba kazası ile hayatını kaybeden Camus, üretken bir yazar olarak birçok eser ortaya koymuştur.¹²

⁹ Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, 12-13; Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*, 16-17.

¹⁰ Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, 14.

¹¹ Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*, 20, 69.

¹² Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, 15-30.

Fransız varoluşçu felsefe geleneğine uygun bir şekilde Camus'nün eserlerinde, edebiyat ve felsefenin uyumlu bir şekilde birleştiği savunulmaktadır. Gerek piyes veya roman gerekse felsefi deneme olsun onun eserlerinin ana ekseninde insan hayatı ve varoluş yer almaktadır. Metafizik sorunlar ise bunun yanında önemsizdir. Asıl sorun bu tuhaf dünyada olmakla ve bununla baş etmeyle ilgilidir. Bu yönüyle sorun –özellikle intihar olgusu düşünüldüğünde- tam olarak varoluşsal ve psikolojiktir. Bir kişi niçin intihar etmektedir ya da niçin intihar etmemelidir? Bunlar Camus için önemli psiko-varoluşsal sorulardır. Bu sorular insanın hayatı nasıl anladığı ve yorumladığı ile ilgilidir. Burada bir anlam sorunu/sorusu ortaya çıkmaktadır.¹³

Anlam, varoluşçu felsefenin temel konularından birini teşkil etmekle birlikte varoluşçu psikolojinin de temel ilgi alanında yer almaktadır. Ancak anlam ve anlam duygusunu ele almadan önce varoluşçuluğun doğasında yer alan teist ve ateist köklerden bahsetmek Camus düşüncesini anlamak adına önemlidir. Kierkegaard'dan yola çıkıldığında varoluşçuluk dini bir şekilde temellendirilen felsefi bir ekol olarak karşımıza çıkmaktadır. Heidegger baz alındığında ise varoluşçuluk ateist bir görünüm kazanmaktadır. Bununla birlikte Kierkegaard'dan Levinas'a, Heidegger'den Sartre'a varoluşçuluk, Kıta Felsefesi'nde ateist ve teist olmak üzere iki izlek üzerine süregelmiştir.¹⁴ Dolayısıyla Camus, kendini bir varoluşçu ve felsefeci olarak kabul etmese de ele aldığı konular ve yaklaşımı itibari ile ateist varoluşçu izleği takip eden bir düşünür olarak kabul edilebilir.¹⁵

Gerek teist gerekse ateist olsun varoluşun anlamı ya da varlığa/hayata ilişkin anlam duygusu kişiden kişiye düşünürden düşünüre değişkenlik göstermektedir. Bu açıdan Camus'nün *Veba* romanında betimlediği Papaz Paneloux karakteri ve dini şüpheler analiz edilmeden önce bu noktada konunun bağlamı gereği anlam duygusunun işlevi ve din ile ilişkisi irdelenecektir.

Anlam Duygusu ve Din

Anlam anlaşılması güç bir kavramdır. Varoluştaki bir gestalt olarak ifade edilse de anlam kavramını kendinden daha üst bir kavrama dayandırmak mümkün değildir.¹⁶ Anlam, insana ait bir özellik olması bakımından gerek felsefi gerekse psikolojik açıdan etüd edilen bir olgudur. Nitekim varlığın ve varoluşun ne anlama geldiğini çözme noktasında ve anlam arayışı açısından düşünce tarihi, entelektüel çaba örnekleri ile doludur. Sorgulamak, soruşturmak, epistemolojik bir aktivite olarak insana ait bir özelliktir. Sosyal, psikolojik, duygusal ve zihinsel yönleriyle insan çok boyutlu bir

¹³ Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, 59-62.

¹⁴ Christian Delacampagne, *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi*, çev. Devrim Çetinkasap (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010); Roger Reneaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, çev. Murtaza Korlaelçi (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994).

¹⁵ Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, 44-54.

¹⁶ Aliye Çınar, *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2015), 108.

varlıktır. Bunun yanı sıra araştırma 'özne'si ya da 'nesne'si olması açısından sınırsız bir potansiyele sahiptir. İnsan için cevap verilmesi gereken en önemli varoluşsal problemlerinden birisi hiç şüphesiz "anlam" problemidir.¹⁷ Bu bağlamda anlam sorunu bireyin doğrudan kendi gündelik yaşantısına ilişkin tüm hayatına damga vurduğu gibi varoluşsal düzlemde hayatın anlamına ve amacına yönelik entelektüel bir faaliyet olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Varlığın ve hayatın anlamı ve buna ilişkin olarak yaşamdaki paradoks, gerilim, ümitsizlik, ölüm, yabancılaşma, özgürlük ve kendini gerçekleştirme gibi konular varoluşçu felsefenin temel problemlerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte farklı kavramlarla da olsa Tanrı inancı ve din, varlığa ve hayata anlam verme noktasında aynı insani sorulara değinmekte ve cevap aramaktadır. Dolayısıyla varoluşçu felsefenin temelinde yer alan konular dinin de odağında yer almaktadır.¹⁸ Diğer taraftan hayatın anlamı ve amacı, insanın anlam arayışı, anlam ve kontrol duygusunun işlevi psikolojinin de incelediği konular arasında önemli bir yer tutmaktadır. Hatta anlam konusu psikolojide merkezi bir yer işgal etmektedir. Psikoloji açısından anlam, insan tabiatını anlayabilmenin esasını teşkil eder. Çünkü anlam; inançlar, hedefler, tatmin olma ve yaşam öyküsü gibi birçok psikolojik yapıyı içine aldığı için çok geniş, insan varoluşunun özüne işaret ettiği içinse çok derin bir olguyu betimlemektedir.¹⁹

Yalom'a göre; anlam ve amaç, biri tutarlılığa diğeri niyet ve hedefe gönderme yapsa da hayatın anlamı ve amacı denildiğinde bu iki sözcük birbirinin yerine kullanılabilir. Hayatın anlamı ve amacı nedir sorusu aslında insan hayatının tutarlı bir örüntüye sahip olup olmadığı ile ilgili genel bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak bu soru, kişinin üzerinde, dünyayı aşan kozmik bir anlam arayışını ifade etmektedir. Benim hayatımın anlamı ve amacı ne denildiğinde ise bu soru daha dünyevi ve kişisel bir anlam arayışına dönüşmektedir. Bu tür bir anlam hissine sahip olan kişi, hayatı bir amaca ya da yerine getirilecek bir işleve sahip olarak yaşar.²⁰ Bu düşünceden hareketle Yalom, kendinden önceki psikoloji ekollerinden farklı olarak din dışı anlam arayışı ve dini anlam arayışı olmak üzere dikotomik bir ayrıma gitmiştir. Ancak öyle ya da böyle insan anlamsız yaşayamaz. Psikolojik açıdan insan gerçeği salt bir gerçeklik olarak değil, ona verdiği anlam ile kavramaktadır yani hayata ilişkin gerçekler tarafımızdan yorumlanmak durumundadır. Adler, "ne kadar insan varsa yaşamın anlamına ilişkin o kadar çok görüş vardır" der. İnsanın psikolojik bütünlüğü, dışavurumları, tavırları ve tutumları bu anlam arayışının ispatı niteliğindedir. Özellikle

¹⁷ Habil Şentürk - Selahattin Yakut, "Hayatın Anlamı ve Din", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (01 Aralık 2014), 45.

¹⁸ Latif Tokat, *Varoluşçu Teoloji* (Ankara: Elis, 2013), 9.

¹⁹ Crystal L. Park, "Din ve Anlam", çev. İlker Yenen, *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, ed. Raymond F. Paloutzian - Crystal L. Park (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013), 29.

²⁰ Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, 663.

zorlu yaşam olayları karşısında bu soru gündeme gelir: hayatın anlamı nedir?²¹ Aynı zamanda bu anlam istemi temel bir güdüdür ve Freud düşüncesinde yorumlandığı gibi ussallaştırmaya uğramış bir itki değildir.²² Bu noktada Yalom'dan farklı olarak Adler'e göre dini ya da değil ruhsal açıdan insan hayatında olumlu ya da olumsuz olmak üzere yaşamın yararlı/sağlıklı tarafında geliştirilen ya da yaşamın yararsız/sağlıksız tarafında yer alan iki türlü yorum tezahür etmektedir. Hayata yanlış anlam vermek her türlü psikolojik rahatsızlığın kaynağını teşkil etmektedir.²³

Varoluşsal açıdan bakıldığında da insan, 'anlam problemi' ne tatmin edici cevaplar bulabildiği ölçüde mutlu olmakta; aksi takdirde ise stres, kaygı, depresyon, yalnızlık, yabancılaşma ve intihar gibi daha ileri boyutlarda psikolojik ve patolojik sıkıntılar yaşayabilmektedir.²⁴ Psikoloji alanında anlam duygusunun terapötik etkisi logoterapi adıyla Frankl tarafından kuramsallaştırılmıştır. Frankl'a göre; anlamsızlık duygusu insanların varoluşsal boşluk yaşamasına neden olmaktadır. Bunun karşısında temel bir güdü olan anlam duygusu tatmin edilirse insan varoluşsal boşluğa düşmeden sağlıklı bir şekilde hayata tutunabilmektedir. Nitekim hangi koşullar (zengin, fakir, mahpus, esir, vs.) altında olursa olsun insan bir anlama ya da bir nedene sahipse ruhsal açıdan hayatın zorluklarına karşı daha dayanıklıdır ve intihar gibi ağır patolojik sorunlardan uzaklaşmaktadır.²⁵

Gerek psikolojik açıdan gerekse varoluşsal açıdan bakıldığında din ile anlam ve kontrol duygusu arasında yakın bir ilişki vardır. Hayatın anlamı nedir sorusu ister istemez din ve inanç ile ilgili sorulara dönüşebilecek niteliktedir.²⁶ İşaret edildiği üzere insan, bu sorulara tatmin edici cevaplar bulamazsa, mutluluğu ve huzuru yakalaması güçleşmektedir. Birey kendi hayatına bir anlam katamadığında yoksunluk duygusu yaşamaktadır. Buna karşın mutluluğunun ancak dinin değerleriyle sağlanacağı iddiası ve insanın varoluşsal anlam problemine en tatmin edici cevabın din tarafından verildiği her vesileyle yinelenmektedir.²⁷ Din, anlam sağlayıcı olarak bireyin mutluluğu için doğrudan etkindir. Mutluluğun hayatı anlamlandırma ile yakından ilişkisi olduğu gibi dinin de hayata anlam verme noktasında çoğu insan için temel referans olduğu açıktır. Din, hayata anlam katan sistemlerin en üstünde yer almaktadır. Her dinde en temel amaç, insanları "kurtuluşa" ulaştırmaktır. Din, üst/yüce amaçlar sunarak düşünmeyi ve aktif bir şekilde yaşamayı müntesiplerinden talep etmektedir. Dünya hayatını düzenlemeye yönelik hedefler göstermesi yanı sıra din, ölüm ötesi hayat için de hedefler sunmaktadır. Bu yönüyle, üst düzeyde de olsa dünyevi amaç ve değerlerden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla

²¹ Alfred Adler, *Yaşamın Anlam ve Amacı*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 7-8.

²² Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak (İstanbul, 2013), 113.

²³ Nimet Ferah, "Bireysel Psikoloji ve Din", *Toplumbilimleri Dergisi* 8/15 (2014), 198.

²⁴ Şentürk - Yakut, "Hayatın Anlamı ve Din", 45.

²⁵ Viktor E. Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, çev. Selçuk Budak (Ankara: Öteki Yayınevi, 1994), 14-20.

²⁶ Abdulkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 46.

²⁷ Şentürk - Yakut, "Hayatın Anlamı ve Din", 45-47.

din biri dünyevi diğeri uhrevi olmak üzere anlam sağlayıcı olarak bireyin tüm yaşantısını etkilemektedir.²⁸ Örneğin intihar girişimi bireyin yaşadığı anlam kaybının açık bir göstergesi kabul edilmektedir.²⁹ Ayrıca herhangi bir zorlu yaşam olayında, anlam ve kontrol duygusunun kaybedildiği durumlarda bireyler bir dini başa çıkma yöntemi olarak yani dinsel bir yönelimle, *yaşadıklarını kutsal bir alanla ilişkilendirme, sabretme, tevekkül etme, hayra ya da şerre yorma, imtihan edildiğini düşünme, cezalandırıldığı fikrine kapılma, ibadet etme, Allah'ın kudretine ve merhametine sığınma, Yüce Kudret'e öfkelenerek O'nun varlığı ve gücünü sorgulama, ümitsizliğe kapılma gibi olumlu ya da olumsuz yönden dinî ve manevî içerikli tutum ve davranışlar gösterebilmektedirler.*³⁰

Bununla birlikte anlam duygusu, insanın doğası gereği birtakım değişkenlerden bağımsız düşünülemez. Anlam verme ve oluşturma kişiden kişiye, kültürden kültüre değişkenlik gösterebilir. Örneğin yaş, dünyayı anlamlandırmak için önemli bir değişken olarak ele alınabilir. Çocuğun dünya tasavvuru ve olaylara verdiği anlam, onun öznel dünyası ile sınırlı iken yetişkin için dünyanın anlamı ve hayata ilişkin çıkarımları çok daha farklıdır. Psikolojik ve toplumsal şartlar içerisinde bizzat tecrübe kazanıldıkça bireylerin hayata bakış açısının daha olgun hale gelmesi beklenir. Bireyler ergenlikle birlikte hayatın anlamına ilişkin yoğun sorgulamalar içerisine girerler ve genç yetişkinlikle birlikte bu soruları yeniden yapılandırmak durumunda kalırlar. İleri yaşlarda bireylerden beklenen daha olgun bir dünya görüşü, hayatın anlam ve amacına ilişkin daha uyumlu ve uzlaşmacı bir yaklaşıma sahip olmalarıdır.³¹ Yani gerek dini gelişim dönemlerinin olağan seyri gerekse insan hayatının çocukluktan yaşlılığa akışı düşünüldüğünde hayatın anlam ve amacına ilişkin erken dönemlerde bireylerin yaptığı dini-varoluşsal sorgulamaların, ilerleyen yaşlarda daha kararlı bir yapıya kavuşması beklenmektedir.³² Ancak *Veba* romanında dini bir karakter olarak aktarılan Paneloux'nun ilerleyen yaşına rağmen salgın sürecinde hayatın anlamına ve Tanrı'ya ilişkin sorgulamalar yapması, dini şüphelere kapılması normal kabul edilebilir mi? Bu soruya cevap verebilmek için dini şüphenin mahiyetinin bilinmesinde yarar vardır.

Dini Şüphe

İnanç hususunda insan neden şüphe duymaktadır? İnsanı şüpheye götüren etmenler nelerdir? Şüphe esnasında hangi zihinsel ve duygusal süreçler ortaya çıkmaktadır gibi sorular din psikolojisini yakından ilgilendiren bir problematiğe işaret

²⁸ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 90-126.

²⁹ Özlem Güler Aydın, "Yaşamı Sürdürmede ve İntiharı Önlemede Dindarlık ile İlgili Değişkenlerin Rolü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/40 (2015), 472; Nimet Ferah, *Boşanma Psikolojisi Dini Başa Çıkma Yaklaşımı* (İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2019), 193-194.

³⁰ Ali Ayten - Refik Yıldız, "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 283.

³¹ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 67-77.

³² Nimet Ferah, "Müslüman Yaşlılarda Pandemi Sürecine İlişkin Ruhsal Etkilenimler ve Dini Düşünceler", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 55 (30 Haziran 2021), 401-406.

etmektedir. Şüphe sürecini anlamak, insanın inanç ya da inançsızlık temelini belirlemede önemli bir etkidir.³³

Kelime olarak şüphe ya da kuşku TDK'da geçtiği şekliyle; "bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık, kuruntu, işkil, acaba, şek" gibi anlamlara gelmektedir. Tereddüt şeklinde de anlaşılabilir şüphenin zıddı ise mutlak kabul etme, emin olma, mutlak bilme, iman anlamını taşımaktadır. Terim olarak şüphe, Antik Çağ'dan günümüze hem felsefi hem de ruhbilimsel açıdan çok geniş bir kavrama karşılık gelmektedir. *Metafizik*'in giriş cümlesi şöyle başlar: "İnsanlar doğaları gereği bilmeyi isterler." İlerleyen pasajlarda Aristoteles var olanlar hakkında bir var olan olarak kesin bilgiye ulaşma isteğinin de doğal bir durum olduğunu ve insanların evrene dair zorunlu olarak koşulsuz bir ilkeyi aramaları gerektiğini söyler. İlkesel ve ontolojik olarak kesin bilgiye ulaşma isteği insanın doğal-varoluşsal bir özelliği olduğu gibi şüphe, eleştiri ve yeni arayışlar da insana bu yönüyle ilenik olmuş doğal-varoluşsal bir durumdur.³⁴ Felsefi bir tavır olarak sofistlerin aksine sağlam bir temel arama arzusu gerek epistemik gerekse yöntemsel bir tavır olarak düşünce tarihine yön vermiştir. Gazali'nin şüpheciliği imana götüren bir akıl yürütme olmuşken Descartes'in şüpheciliği düalist-idealist bir bilimselliğe ya da dünya görüşüne evrilmiştir. Psikoloji açısından ise şüphe insanın; edimlerinde ortaya çıkan bir ruh hali, varlığını soruşturabilen bir varlık olarak hayata dair sorgulamalarının bir ifadesi, gelişimsel açıdan bir uğrak, zaman zaman kapıldığı entelektüel bir tavır şeklinde anlaşılabilir.³⁵

Genel ifadesi ile şüphe, ruhsal hayatın gelişimi için zorunlu ve evrensel bir durumu ifade eder. Yani şüphe herkes için "apaçıklık ve kesinlik arzusunun, önceki inançla veya sebepleri karşılıklı ve denk olan iki inancın birbirleriyle çatışması sonucunda ortaya çıkan, kararsız veya sabit olmayan ruh hâli" olarak tasavvur edilebilir.³⁶ Buradaki inancın, dini inanç şeklinde anlaşılması şart değildir. İnanç dini ya da değil, kişinin yaşama anlam ve değer vermesi, olup biteni anlamak için anlam üretmesi şeklinde anlaşılabilir. Dolayısıyla inanç ve şüphe insanın yaşamı algılama ve deneyimlemesinde bilişsel tutarlılığa ya da çelişikliğe gönderme yapan iki kavramı ifade eder. Aynı şekilde inanç ve şüphe bağlamında din psikolojisi açısından da bireyin dini unsurları algılaması, yorumlaması ve yaşayışındaki tutarlılık ve tutarsızlık, anlam-oluşturma sürecinde önemli varoluşsal bir konu haline gelmektedir.³⁷

³³ Hasan Kayıklık, "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (01 Nisan 2005), 33.

³⁴ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Y. Gurur Sev (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2015), 13-85; Aydın Topaloğlu, "İnsan Zihninin Tanrı'ya Gidişi", *İnsanın Anlam Arayışı*, ed. Fatih Kurt (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019), 17.

³⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, "Şüphe İnkâr İlişkisi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4 (01 Ağustos 2004), 58-64.

³⁶ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 195.

³⁷ Üzeyir Ok, "Dini Düşüncede Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki vb.) Boyutları", *Dini Araştırmalar* 8/22 (01 Haziran 2005), 12.

İnanç ve şüphenin –özellikle daha yoğun bir kavram olarak iman ve şüphenin- hangisinin birbirini önelediği göreceli bir konudur. Özellikle dini gelişim açısından düşünüldüğünde bilinçli imana veya kararlı inançsızlığa geçiş şüpheden doğan iki farklı yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Hökelekli'ye göre ilkel bir saflık şeklinde kabul edilirse iman, şüphe ve inançsızlıktan önce gelmektedir. İnkâr/inançsızlık çoğunlukla şüpheyi takip etmekte ve bu noktada iman çatışmaları, ruhsal bunalımlar ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuz görünümüne karşın şüphe şuur genişlemesinin başlangıcı ve ifadesi olarak olumlu bir şekilde de anlaşılabilir.³⁸ Ne var ki iman ve şüphe, bazen bir araya gelebilseler de uzun süre bir arada olmaları mümkün olmayan iki olgudur. Çünkü imanın özünde tasdik etme, şüphenin özünde ise kararsızlık vardır.³⁹ Eğer inanç, inançsızlık ve şüphe sıfırdan yüze tayin edilen doğrusal bir çizgide düşünülürse şüphe, kararsızlık ve belirsizlik durumunu ifade ettiği için ortada yer alacak şekilde tasavvur edilebilir. Yani kabaca bir uçta inanç (kesin bilgi ya da iman), diğer uçta inançsızlık varsa şüphe her ikisinin ortasında konumlanmaktadır. Şüphe, zihinsel gerilime ve bulanıklığa işaret eden bir ruh halidir. Bu nedenle bilincin, genellikle şüpheden kurtulma eğilimi ile hareket ettiği vurgulanmaktadır.⁴⁰

Sebeup, niyet ya da sonuçları bakımından farklı türde birçok dini şüphe türü söz konusudur. Hökelekli'nin tasnifine göre altı tür dini şüpheden bahsetmek mümkündür. Gerek erken yaşlarda gerekse ilerleyen yaşlarda kişi bir "arayış şüphesi" içerisinde kendini hissedebilir. Bu dini şüphe, ergenler için sorgulama biçiminde olabilirken, ileri yaşlarda bir hidayet arayışının ifadesi de olabilir. Yine bir diğer dini şüphe türü, hayatın her aşamasında duaların ya da şahsi ihtiyaçların karşılanmaması sonucunda ortaya çıkan dine dair kuşkuların ifade edildiği "bencillik şüphesi" dir. Bunlara karşın müminin Yaratıcı karşısında kendini/kulluğunu sorguladığı "sadakat şüphesi" ise bir başka türdür. "Bilimsel şüphe" türünde ise bilim metodolojisi tarafında yer alarak dinden şüphe etmek söz konusudur. Bununla birlikte dine ilişkin "kavramsal şüphe" yaşayan kişiler de vardır. Bu kişiler dini ve normlarını reddetmeseler de dine ait birtakım kavramları müphem ve akla aykırı bularak inkâr ederler ya da onlara tepki gösterirler. Bunun daha ileri boyutunda ise artık "inkârcı şüphe" denilen tür ortaya çıkmaktadır. İnkârcı şüphe Allah'a inanmayan ve din ile alakası olmayan insanların, dini konularda görüş belirtmeleri ve kendi inkârlarının savunusu şeklinde dini sorgulamalarıdır.⁴¹

Her insanın kendine has bir öz yaşam deneyimi ve geçmişi, kendi zihinsel örüntüleri ve olayları kavrama gücü vardır. Buna bağlı olarak da genel anlamda başka tarzda şüphe biçimleri de vardır. Bir kişi bu şüphe türlerinden herhangi birisini bir arada

³⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 195.

³⁹ Nazım Bayrakdar vd., *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Dinsel Şüphe Problemi* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), v.

⁴⁰ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 72.

⁴¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 197-204.

ya da ayrı ayrı deneyimleyebilir.⁴² Düşünce dalgalanmasının, inanç konusunda tereddüt ve kararsızlığın bir ifadesi şeklinde düşünüldüğünde şüphe, kişinin psikolojik yapısına bağlı olarak aktif ya da pasif olarak nitelendirilebilir. Aktif şüphe, inanç boyutunda ortaya çıkan doğal, olumlu ve karakteristik bir özelliktir. Pasif şüphe ise gelişim ve inanç açısından istenmeyen, kişinin kapasitesini kullanmamasının bir göstergesi olarak kabul edilen olumsuz bir durumdur.⁴³ Pasif ya da değil insan kendini şüpheye kaptırduğunda ruhsal dengesi bozulmuş, kurtulması güç bir problemle karşı karşıya kalmış olabilir. Adeta olaylar, nesnelere tam görülmez olur, sisli buğulu bir ortam oluşur. Bunun karşısında insan geçmişinden bu şüphelerden emin olmak için çareler arayabilir. Ancak şüphe, insanı gelecek karşısında korkak ve güvensiz ruh haline düşürebilir. İnsan bunun sonucunda güven kaybı yaşayabilir ve her şeye kaygıyla yaklaşır hale gelebilir. Bu, hastalıklı bir biçim alabilir ve insan için sarsıcı olabilir.⁴⁴

Şüphe, bu şekilde ciddi bir psikolojik rahatsızlığın belirtisi ve travmatik bir bozukluk olabileceği gibi sağlıklı bir zihnin varoluşa dair sorgulamaları, temel kaygılarının bir ifadesi de olabilir. Bütün bunların anlamı ne? sorusu insanı etkileyen psiko-felsefi-varoluşsal bir soruya dönüşebilir. Dolayısıyla dini şüpheler ve sorgulamalar, Ok'un ifadesi ile bilişsel ya da psikolojik olarak daha temel düzeyde kişinin anlam bütünlüğünü etkileyen dini bir stres vesilesi olabilirler. Dini şüpheler özellikle inancı sarsan bir durum veya gerilim olarak ortaya çıktığında kişi bunlarla nasıl baş edebilir? Bu noktada dört olası durum söz konusudur. Bu tutarsızlık ya da çelişik durum karşısında birey, uzlaşmacı bilişsel bir çözüm bulabilir. Örneğin kutsal metinle ilgili yorumunu değiştirebilir ya da revize edebilir. Bir diğer çözüm, bireyin salt inancına dayalı olarak tutarsızlığı gidermesine dayanır. Kişi bu noktada dua edebilir, sorunu Tanrı'ya havale edebilir. Üçüncü bir yol olarak bireyler, yaşadıkları ruhsal gerilimi inanca dayalı olmayan bilişsel çözümlerle gidermeye çalışırlar. Çelişkiyi inkâr edebilirler, kaçınabilirler, dini grubu veya dini kimliği reddedebilirler. Dördüncü ve son olarak ise bireyler, bu gerilim ile yaşamayı öğrenirler. Hatta bu konuda entelektüel tartışmalardan haz duyabilirler.⁴⁵

Veba ve Papaz Paneloux'un Dini Şüpheleri

Bu bölümde incelemenin odağını teşkil eden Papaz Paneloux'un dini şüpheleri ele alınacaktır. Önceki başlıklarda işaret edildiği üzere hayatın/dünyanın/evrenin anlamsızlığına ilişkin şüpheler varoluşsal bir krizin habercisi olabilir. Dini şüphe özelinde söylenecek olursa varoluşsal inanç sorunları bireyin ruhsal durumunu nasıl etkilemektedir? Örneğin dünyadaki kötülöklere bakıp, Tanrı karşısında özgür olmayan,

⁴² Şüphe türlerine ilişkin ileri düzeyde bir okuma için bakınız: Kayıklık, "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe".

⁴³ Abdulkarim Bahadır, *Ergenlik Dönemi Dini Şüphe ve Tereddütler* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 35.

⁴⁴ Kasapoğlu, "Şüphe İnkâr İlişkisi", 65.

⁴⁵ Ok, "Dini Düşüncede Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki vb.) Boyutları", 14-15.

çaresiz ve aciz bir yaratık olarak kendini şüpheler içerisinde bulan ve inancını sorgulayan bir müminin ruh hali nasıldır ya da nasıl anlaşılmalıdır? İslam düşünce tarihinde meşhur olduğu üzere, yaşadığı inanç krizi sonucunda Gazali'nin her şeyini bırakıp belli bir süre inzivaya çekilmesi ve insanlardan uzaklaşma gereği duyması dikkat çekicidir. Bu elbette bir arayış şüphesinin tezahürü olabilir. Ayrıca tarihte buna benzer başka örnekler bulmak da olasıdır. Buna karşın Albert Camus'nün kurgusal romanı *Veba*'da betimlenen din adamı Paneloux'nun yaşadığı şüpheler ve sorgulamalar konumuz açısından ayrı bir değer teşkil etmektedir. Zira Camus, kendi felsefi bakış açısı ile bu dini karaktere bir misyon yüklerken dini şüphe olgusu üzerine eşsiz bir örnek sunmaktadır.

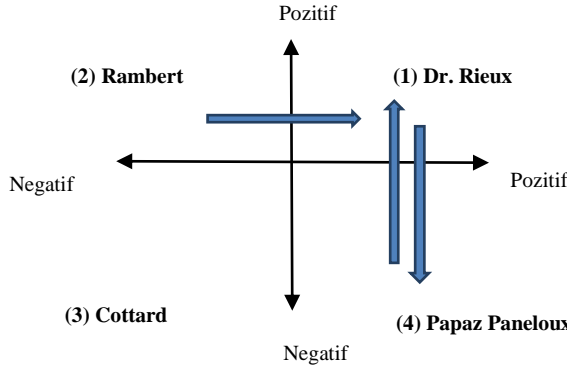
Veba'da bahsedilen olaylar 1940'lı yıllarda Oran'da geçmektedir. Çirkin bir şehir olarak betimlenen Oran, daha başlangıçta aşktan uzak, ölmenin bile güç olduğu bir hapishaneye benzetilmiştir. 16 Nisan'da farelerin şehri istilası ile salgın başlamış ve her geçen gün etkisini arttırarak devam etmiştir. Başlangıçta şüphe ile yaklaşılacak vakaların tam olarak ne olduğu anlaşılınca şehir kapatılmış ve karantinaya alınmıştır. İşte *Veba* bu süreçte yaşanan olayları betimlemektedir. Romanın başkahramanı ve anlatıcısı Dr. Rieux'dur. Camus tarafından ateist bir figür olarak kurgulanan Rieux,⁴⁶ salgının başlangıcından itibaren ihtiyatlı, çalışkan ve mücadeleyi örgütleyen, ön cephede savaşan bir hekimdir. Makalemize konu olan karakter Papaz Paneloux ise halk tarafından tanınan ve ateşli vaazlar veren bir din adamıdır.

Bağlamı ve kurguyu daha iyi anlayabilmek adına romanda betimlenen Jean Tarrou (otel sakini, yardım gönüllüsü), Doktor Richard, Doktor Castel, Joseph Grand (memur), Raymond Rambert (gazeteci), Cottard (simsar), Mösyö Othon (sorgu yargıcı) diğer önemli karakterlerdir. Romanda Tarrou, Dr. Rieux ile birlikte Camus'nün vicdanını temsil eder, babası savcıdır. Dört karakter (Dr. Rieux, Gazeteci Rambert, Papaz Paneloux, Cottard) birbiriyle nerdeyse simetrik bir şekilde metne yerleştirilmiştir. Analitik düzlemde bu simetri negatif ve pozitif eksenlerle tahayyül edilirse, karakterlerin durumları ve verilmek istenen mesaj daha iyi anlaşılabilir.

---

⁴⁶ Yalom, Dr. Rieux için şu tespiti yapmıştır; "Büyük bir olasılıkla yazarın idealindeki öz benliğini en iyi temsil eden karakter", "vebanın çok sayıdaki kurbanına her zaman cesaret, canlılık, sevgi ve derin bir eş duyum hissiyle karşılık veren, yorulmak bilmez veba savaşçısı." Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, 670.

Şekil – Karakterlerin Analitik Düzlemde Simetrikliği

Karakterlerden (1) salgınla mücadelenin baş kahramanı, bilim ve aydınlığı temsilcisi ve bu anlamda doğru yolda ilerleyen Dr. Rieux birinci bölgede, (2) şehre birkaç haftalığına gelmiş olmasına rağmen karantinaya yakalanan, aşkı uğruna ve sevgilisine kavuşmak adına karantinayı delmeye ve şehirden kaçmaya çalışan ancak bunlara rağmen sonunda kalıp salgınla mücadele ekiplerine katılmaya karar veren gazeteci Rambert ikinci bölgede, (3) hiçbir zaman sağlık ekiplerine katılmayan aksine olumsuz anlamda salgını fırsata çeviren ve bu ortamda karaborsacılık yapan sabıkalı Cottard üçüncü bölgede, (4) ilk başta bu mücadeleye bir faydası olmayan tarafta yer alsa da sonradan bu mücadeleye katılan diğer tabir ile doğru yolu bulan, din adamları içerisinde bilimin aydınlığına yaklaşan ve aynı zamanda dini temsil eden Papaz Paneloux dördüncü bölgede bu simetrikliği açık bir misyon veya açık bir mesaj ile üstlenmişlerdir.

Diğer taraftan Dr. Rieux ve Papaz Paneloux arasındaki pasajlar ve tartışmalar romanın ana kurgularından birini teşkil etmekle birlikte Camus'nün kötülük ve Tanrı problemini kendi felsefesine uygun bir şekilde betimlediği diyaloglar olarak değerlendirilebilir. Bu kötülük öyle varoluşsal bir sorundur ki salgın nedeniyle masumların hayatını kaybetmesi, şehrin kapanması ve adeta gerçek bir hapisaneyeye dönüşmesi, insanların ölüme ve esarete mahkûm edilmesi insanı Tanrı ve inanç konusunda şüpheye düşüren bir olgudur. Bu dini/varoluşsal şüpheyi Camus ustaca Papaz Paneloux karakteri üzerinden aktarmaktadır.

Paneloux karakteri romanın başlangıcında kendini gösterir. Vebaya ilk yakalananlardan birisi Dr. Rieux'nun yaşlı kapıcısıdır ve ironik bir şekilde doktordan değil de din adamı Paneloux'dan hastalığı için yardım istemiştir. Dr. Rieux ve Papaz Paneloux ilk olarak burada karşılaşmıştır. Bu karşılaşmada Camus, Paneloux'yu tanıtır. Dr. Rieux onu tanımaktadır zira Paneloux şehirde dini umursamayanların bile saygı gösterdiği, ateşli vaazlar veren bilgili bir Cizvit papazıdır.⁴⁷ Yine ironik bir şekilde Doktor,

⁴⁷ İlerleyen bölümlerde salgınla ilgili vaazı aktarılmadan önce Paneloux ile ilgili şu bilgiler verilmiştir: "Oran Coğrafya Derneği'nin bültenine sık sık katkıda bulunarak kendini göstermişti; eski yazıtları günümüze kazandırdığı çalışmaları onu burada söz sahibi yapmıştı. Ancak, bir uzmanın çevresinde oluşabilecek bir kitleden çok daha geniş bir

rahibe şehirdeki ortaya çıkan bu fare istilasının ne olduğu konusunda tahminini sorar ve Paneloux'dan "bu bir salgın olmalı" cevabını alır.

Romanda bu noktadan sonra Paneloux ölünceye kadar onunla ilgili pasajlar yoğun bir şekilde devam edecektir. İlk vaazında Paneolux, kalabalık bir kitleye hitap etmiştir. Ancak bu Oranlıların dindar olduğundan değil, karantina altında çoğu sosyal etkinliğin yasaklanmasından ileri gelen bir durum olarak betimlenmiştir. Yine de bu durum salgın karşısında halkın bunalmış olduğunun ve bir anlam arayışı içerisinde olduğunun da göstergesi kabul edilebilir. Aslında veba ile birlikte halkın bunaltısı ve anlam arayışı romanda çeşitli bölümlerde vurgulanmaktadır. Örneğin yaşlı bir adam " ah keşke bir depresyon olsaydı! Tam bir sarsıntı... ve bu iş biterdi. Ölüler diriler sayılır ve oyun biterdi. Ama şu domuz hastalık! Hastalığa yakalanmamış olanlar bile onu içlerinde taşıyorlar" demiştir. Hastalığın uzun süre devam etmesi, yaşanan kayıplar, hastalık sürecinde çekilen acı, karantina süreci, kayıplarının acısını yaşayamama ve bütün bunların yanı sıra bir gün sıranın kendilerine gelebileceği korkusu halkı varoluşsal sorgulamalar ve anlam arayışıyla karşı karşıya bırakmıştır. Halkın büyük bir kısmının ilk tepkisi hastalıktaki belirsizlik ve çaresizlikle baş etmek için dine ya da kehanetlere yönelmek olmuştur.

İşte Paneloux'nun vaazının etkisi de bu noktada birkaç sayfa boyunca romanda aktarılır. Bu vaaz salgına karşı din adamlarının dua haftası organizasyonunda planlanan bir etkinlik bir Pazar ayını olarak karşımıza çıkmaktadır. Ateşli ve heyecanlı mizacı nedeniyle Paneloux kendisine teklif edilen bu görevi seve seve kabul etmiştir. Hava yağmurlu olmasına rağmen avlu dolup taşmıştır. Papaz, vaazın ilk cümlesinde halka felaket içerisinde olduklarını ve bunu hak ettiklerini ilan etmiştir. Bu salgın Tanrı'nın bir cezalandırmasıdır ve ona boyun eğmekten başka çare yoktur. Veba, Tanrı'nın rahmetini çektiğinin bir göstergesi ve kötülüklerin/günahların, dinden uzaklaşmanın bir sonucudur. Ancak bütün bunlara rağmen bu felaket karşısında huzur ve teselli Tanrı'nın sözlerinde aranmalıdır. Paneloux, sonunda kendi bağlılığını ve teslimiyetini ilan ederken halka umut aşılamaya çalışsa da, anlatıcıya (Dr. Rieux) göre bu vaaz kasveti daha da arttırmış, insanların bilinmeyen bir suç nedeniyle akla hayale gelmez bir hapse mahkûm edildiği düşüncesini perçinlemiştir. Camus, bu pasajları verirken -ki salgının başlangıcından beri ne olup bittiğini anlamaya çalışan- Rieux'nun başını çektiği doktor grubu hastalığa karşı serum geliştirmeye çalışmaktadırlar. Yani bir tarafta din adamlarının kendince çabası diğer tarafta ise doktorların çabası tezat iki mücadele olarak sunulmuştur.

Camus, bu noktadan itibaren başlangıçtan beri örüntüsünü oluşturduğu doktorların çabası ile din adamlarının salgın karşısındaki tutumunu daha somut tartışmalarla ve

---

topluluğun ilgisini modern bireycilik üzerine yaptığı bir dizi konferansla toplamıştı. Modern çağa özgü inançsızlıktan da, geçmiş yüzyılların yobazlığından da uzak, titiz bir Hıristiyanlığın ateşli savunucusu olarak ortaya çıkmıştı bu konferanslarda. Bu konudaki katı gerçeklerle dinleyicilerin aklını karıştırmamıştı. Ünü de buradan geliyordu."

betimlemelerle okuyucuya aktarmaya başlayacaktır. Özellikle Dr. Rieux ve Papaz Paneloux karakterleri çerçevesinde betimlenen pasajlar nazara alındığında Camus'nün din-bilim ve din-felsefe çatışması bağlamında göndermeler yapması romanın ana kurgularından birini oluşturmaktadır. Camus'ya göre bilim aydınlık ve meşru mücadelenin anahtarıdır ve romanda bu durum Dr. Rieux ile sembolize edilmiştir. Din ise karanlıktır. Dindarların aydınlanması ve içerisinde buldukları karanlıktan şüphe duymaları için bizzat bu mücadeleye katılmaları, alanda ne olup bittiğini görmeleri yeterlidir. Aksi halde karanlıklar içerisinde yaşayan gölge figürler olarak kalmaları muhtemeldir.

Şüphesiz bilimin aydınlık, dinin karanlık olduğunu iddia etmek ön yargılı bir tutumu ifade etse de Camus'nün felsefi görüşü ve döneminin karakteristiği açısından vermek istediği mesaja uygun bir argümandır. Ona göre bu saçma dünyada elle tutulur yol gösterici din değil bilimdir. Ancak burada felsefi olarak kötülük problemi gerekçe gösterilerek böyle bir sonuca ulaşılmasının ardında aslında psikolojik düzlemde anlam duygusu yatmaktadır ki felsefi olarak saçma (absürt) ile anlam duygusu arasında zıtlık varmış gibi gösterilirken Camus tarafından absürt ile dünyaya anlamsızlık/saçma (absürt) anlamı verilmektedir. Elbette Paneloux da bu anlamsızlık duygusundan nasibini alacaktır. Bir şekilde Paneloux, diğer din adamlarından farklı olarak gönüllü sağlık ekiplerine dâhil olmuştur. Bu katılım, sağlık ekiplerini organize eden Tarrou sayesinde olmuştur. Dr. Rieux bu haberi aldığı anda memnun olmuştur. Ancak vaazlarında kast ettiği şey ile bunun tezat teşkil ettiğini, bir anlamda papazın doğru yolu bulduğunu ima etmeden de duramamıştır. Paneloux sağlık teşkilatına gönüllü olarak katıldıktan sonra Rieux ile yakın temas halindedir artık ve bunlar makalenin odağını oluşturan dini ve varoluşsal şüphelerin daha açık betimlendiği pasajlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buradaki kilit noktalardan birisi sorgu yargıçı Mösyö Othon'un oğlunun veba nedeniyle ölmesidir. Bu ölüm sahnesi romanda önemli ve ironik bir yer tutar. Geliştirilen ilk serumun bu çocuğa uygulanması kararlaştırılmıştır. Yani ilk kurtarılması gereken kişi, bir çocuktur hem de sorgu yargıcının oğludur bu çocuk. Tanrı masum bir çocuğun ölümüne nasıl izin vermiştir? Bu ızdıraplı bir ölümdür aynı zamanda ve neredeyse romandaki bütün ana karakterler çocuğun başında toplanmıştır ve bu ölümü çaresizce izlemektedirler. Camus, bu sahneyi oldukça ajite eder ve ironi yaparak "çarmıh" (ve dolayısıyla üstü kapalı İsa) göndermesi ile aktarır.⁴⁸ Bir çocuğun yani bir anlamda Hıristiyanlık inancındaki Tanrı'nın oğlunun bu şekilde ölmesi rezilce bir şeydir. Orada yer alanlar aylardır salgın nedeniyle birçok çocuğun ölümüne şahit olmuşlar ama bu denli

⁴⁸ Hatta Camus şöyle der: "Alev alev gözkapaklarından kocaman gözyaşları fıskırarak, kireç gibi beyaz yüzüne akmaya başladı, krizin sonunda bitkin bir halde, çocuk bir deri bir kemik kalmış bacaklarıyla kırk sekiz saatte etleri erimiş kollarını büzüştürdü ve darmadağın yatağın içinde çarmıha gerilmiş gibi gülünç ve acıklı bir durumda kaldı." Bu pasaj bir diğer çeviride "...vahşice çarmıha gerilme" şeklinde geçmektedir. Türkçeye "gülünç" ya da "vahşice" olarak çevrilmiş olsa da İngilizce versiyonunda "...in a grotesque parody of crucifixion" "...grotesk/gülünç bir çarmıha gerilme parodisinde" şeklinde de düşünülebilir.

ızdıraplı bir can çekişmeye tanıklık etmemişlerdir. Bir tarafta Dr. Rieux öfkeli bir bekleyiş sergilerken, diğer tarafta Paneloux isyan ile karışık dualar etmektedir. "Tanrım (canını al) kurtar bu çocuğu", artık dayanamıyoruz kabilinden dualardır bunlar. Öfkesine hakim olamayan doktor, bu ölüm karşısında salonu terk etmiş ve giderken onu tutmaya çalışan Panleoux'ya dönüp "hiç değilse bu çocuğun bir suçu yoktu, bunu siz de pekala biliyorsunuz!" şeklinde haykırmıştır. İşte bu noktadan sonra Paneloux için bir şeyler değişmeye başlayacaktır. Bu sahneler romanın neredeyse üçte ikisinden sonra yer almaktadır. Camus, öncesinde yani kitabın büyük bir bölümünde sanki çocuğun ölüm sahnesini hazırlamıştır. Bu ölüm üzerinden kötülük problemi, Tanrı'nın çaresizliği, dünyanın saçma ve anlamsız olduğu düşüncesi, duanın/dinin bir işe yaramadığı net bir mesaj olarak okuyucuya verilmektedir.

Çocuğun ölümünden sonra Paneloux, Rieux'yu teselli etmeye çalışsa da bu bir işe yaramayacaktır. Mezkûr düşünce Dr. Rieux'nun dilinden aktarılacaktır. Şunu da not etmek gerekir ki bu pasajlar din-bilim, din-felsefe çatışmasında bilim ve felsefe lehine bir uzlaşma çabası olarak da okunabilir.

Paneloux "Niye benimle böyle öfkeli konuştunuz?" dedi arkasında bir ses. "Benim için de bu görüntü dayanılmazdı." Rieux, Paneloux'ya doğru döndü. "Doğru," dedi. "Beni affedin. Ama yorgunluk bir delilik. İçimdeki isyandan hiçbir şey hissetmediğim saatler var bu kentte." "Anlıyorum," diye mırıldandı Paneloux. "Bu isyan ettiriyor, çünkü bizim sınırlarımızı aşıyor. Ama belki de anlayamadığımız şeyleri de sevmeliyiz." Rieux birden dikleşti. Hissedebildiği tüm güç ve tutkuyla Paneloux'ya bakıyor ve başını sallıyordu. "Hayır peder," dedi. "Sevgi deyince başka bir şey anlıyorum ben. Ve ölünceye kadar çocukların işkenceden geçtiği şu yaradılışı reddedeceğim." Paneloux'nun yüzünü bir gölge kapladı. "Ah doktor!" dedi üzüntüyle, "Tanrı'nın lütfu denilen şeyi şimdi anladım." Ama Rieux yeniden kendini banka bırakmıştı. Yeniden onu saran yorgunluğun derininden gelen, daha yumuşak bir sesle yanıtladı: "İşte bende bu yok, biliyorum. Ama bunu sizinle tartışmam. Bizi lanetlerin ve duaların ötesinde bir araya getiren bir şey uğruna çalışıyoruz. Yalnızca bu önemli." Paneloux, Rieux'nün yanına oturdu. Heyecanlı bir hali vardı. "Evet," dedi, "evet, siz de insanın selameti için çalışıyorsunuz." Rieux gülümsemeye çalıştı. "İnsanın selameti benim için fazla iddialı bir laf. O kadar uzağa gitmiyorum ben. Beni ilgilendiren onun sağlığı, öncelikle sağlığı." Paneloux duraksadı. "Doktor," dedi. Ama durdu. Onun alınından da ter akmaya başlamıştı. "Allahaismarladık" diye mırıldandı ve kalktığı anda gözleri parlıyordu. Tam gidecekken düşünmekte olan Rieux de kalktı ve ona doğru bir adım attı. "Bir kez daha özür dilerim," dedi. "Bir daha böyle bir parlama olmayacak." Paneloux elini uzattı ve üzüntüyle, "Ama sizi inandıramadım!" dedi. "Ne fark eder?" dedi Rieux. "Benim nefret ettiğim, ölüm ve kötülük; bunu iyi biliyorsunuz. Ve siz istesenez de istemesenez de, bunlara katlanmak ve

bunlarla savaşmak için birlikteyiz." Rieux, Paneloux'nun elini tutuyordu. "Görüyor musunuz," dedi gözlerini kaçırarak, "Tanrı bile şimdi bizi ayıramaz."

Görüldüğü üzere bu pasajlar dinin temsilcisi ile bilimin ya da bir diğer deyişle absürd ile mücadelenin kahramanı birbirlerini ikna etmeye çalışmaktadırlar. Bu noktadan sonra Paneloux için hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Sağlık ekiplerine katıldığından beri salgınla mücadelenin aktif bir şekilde içindedir. Camus ilk olarak Paneloux için "değişim" kelimesini kullanacaktır. Çocuğun ölümüne şahitlik ettikten sonra ortaya çıkan bir değişim. Paneloux'nun bu değişimi halka vereceği ikinci vaazda netlik kazanacaktır ama öncesinde Camus ipuçları vererek okuyucuyu meraklandırmaktadır. Paneloux, Rieux'ya "bir papaz, bir doktora danışabilir mi" isimli incelemesinden bahsettiğinde Rieux ortada papazla ilgili ciddi bir durumun olduğunu sezinler. Bu arada Paneloux da onu vermeyi tasarladığı vaaza davet eder. Bu tabloyu aktarırken Camus, genel halkın betimlemesini de bu yönde yapacaktır elbette. Yani Paneloux'nun değişimi ve halkın değişimi. Halk için dinin cazibesi azalmıştır. Halk, dinden uzaklaşıp batıl inançlara tevessül etmiştir, felaket ve çaresizlik karşısında kehanetlere yönelmiştir. İlk vaaz yağmurlu günde verilirken bu ikinci vaaz fırtınalı bir güne denk gelmiştir. Kilisenin dörtte üçü doludur ve dinleyiciler arasında Rieux da vardır. Bu vaaz çok daha naif ve inandırıcıdır ilkinde göre. Paneloux cemaate "siz" yerine artık "biz" diye hitap etmektedir. Ancak Paneloux, sakın değil huzursuz ve sinirli bir ruh hali içerisinde. Dahası dinleyiciler Paneloux'daki değişimin ve huzursuzluğun daha doğrusu kararsız ruh halinin de farkındadır. Çocuğun ölümünün etkisi bu vaazda kendini göstermiştir. Öncekinin aksine teslimiyetin yerine mücadelenin, kesin hükümlerin yerine belirsizlik ve sorgulamaların ön plana çıktığı bir konuşma olmuştur.

Paneloux güçlü bir biçimde Tanrı açısından açıklanabilecek şeyler olduğunu, ama bazı şeylerinse açıklanamayacağını söylediğinde Rieux dikkat kesildi. İyilik ve kötülük kuşkusuz vardı ve genelde onları birbirinden ayıran şeyler kolayca açıklanırdı. Ama sorun kötülükte başlıyordu. Örneğin, görünüşte gerekli olan kötülük ve görünüşte gereksiz olan kötülük vardı. Cehenneme düşmüş Don Juan vardı ve bir çocuğun ölümü vardı. Çapkının cezaya çarptırılması ne kadar adilse, çocuğun acısını anlamak o kadar zordu. Ve gerçekte, yeryüzünde bir çocuğun acısından, o acının beraberinde getirdiği nefretten ve bunu açıklamak için aranacak nedenlerden daha önemli hiçbir şey yoktu. Yaşamın geri kalan bölümünde Tanrı bizim için her şeyi kolaylaştırıyordu ve o ana kadar dinin takdir edilecek bir yanı yoktu. Oysa şimdi, Tanrı bizi duvarın dibine koyuyordu.

Böylece vebanın duvarları dibindeydik ve onların ölümcül gölgesinde bizim yararımıza olanı bulmamız gerekiyordu. Rahip Paneloux kendisinin duvara tırmanmasını sağlayacak kolaylıkları bile reddediyordu. Çocuğu bekleyen güzelliklerin sonsuzluğu onun acısını telafi edecektir, demek onun için kolay olurdu, ama gerçekte bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Bir keyfin sonsuzluğunun insan acısını bir an telafi edebileceğini

kim ileri sürebilirdi? Bu bir Hıristiyan olamazdı; kollarında, bacaklarında ve ruhunda acıyı tanımış bir efendisi olan bir Hıristiyan olamazdı bu kesinlikle. Hayır, çarmıhın simgelediği bu parçalanışa sadık olarak ve bir çocuğun acısıyla yüz yüze kalarak rahip duvarın dibinden ayrılmayacaktı. Ve kendisini o gün dinleyenlere hiç korkmadan şöyle diyecekti: "*Kardeşlerim, o an geldi. Ya her şeye inanmalı ya da her şeyi yadsımalı. Ve aranızda kim her şeyi yadsımayı göze alabilir?*"

Rieux, rahibin sözü dinsizliğe getirdiğini bir anda fark etti, o ise bu buyruğun, bu isteğin Hıristiyanların yararına olacağını belirtmek için büyük bir kuvvetle sözünü sürdürüyordu. Bu aynı zamanda Hıristiyanların erdemiydi de. Rahip, birazdan sözünü edeceği erdemın fazlasının, daha hoşgörölü ve daha klasik bir ahlak anlayışına alışmış bazı kişileri şaşkınlığa düşüreceğini biliyordu. Ama veba sırasındaki din anlayışı her zamanki din anlayışıyla bir olamazdı; Tanrı mutlu zamanlarda ruhun huzur içinde ve neşeli olmasını kabul etse de, hatta bunu arzu etse bile, mutsuzluğun en ileri noktasında ruhun da ılımlılıktan uzaklaşmasını isteyebilirdi. Bugün Tanrı yarattığı insanlara bir iyilikte bulunup onları öyle bir mutsuzluk içine itmışti ki, insanlar en büyük erdem olan, ya her şey ya da hiç ilkesini yeniden keşfetmek ve üstlenmek zorundaydılar.

Bu pasajlarda olağanüstü durumlar karşısında hissedilen çaresizlik ve anlam arayışı iyice kendini hissettir, aynı şekilde dini şüphe ve sorgulamalar da. Dindar bir bilinç için özellikle ileri yaşlarda din ve Tanrı tasavvurunda esnek davranmak ve yeniliğe gitmek güçlük arz eden bir durumdur. Bu, insan aklının sınırları, kapasitesi ve işleyişi ile ilgili bir problemdir. Çünkü meleke haline gelmiş alışkanlıklar ve kavrayışların yanı sıra ortada iman edilmesi ve ileri düzeyde gerekçelendirilmesi gereken birtakım yeni metafizik bilgiler veya inançlar söz konusudur. Sınırlandırılmış bir aklın bu bilgileri kavraması problem arz eder, buna mukabil sorgulayan bir akıl, sürekli yeni sorular gündeme getirebilir. Olağanüstü durumlar, sahip olunan imkânlar bu yeni sorulara verilecek cevapları belirler.⁴⁹ Dolayısıyla ruhsal açıdan bu bir uyum sürecidir. Papaz Paneloux için de bu oryantasyonu sağlamak elzem bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Bu noktada şunu belirtmekte yarar vardır. Sanki Paneloux, yukarıda dini şüphe başlığı altında belirtilen iman ile inançsızlık arasında yer alan orta noktadan duruma baktığı hissini uyandırmaktadır. Yani tam olarak bir şüphe hali yaşamaktadır. Bu yer yer bir arayış şüphesinin yani gelişimsel olarak ergenlik dönemi dini şüphelerini anımsatan bir şüphenin ipuçlarını verecektir. Ancak Paneloux'nun şüphelerinin sarsıcı mahiyeti ve araftalık hali daha ilerleyen pasajlarda kendini gösterecektir. Paneloux her halükarda kompleks bir durumla karşı karşıyadır. Dini başa çıkma mekanizmalarını çağrıştırsa da bu sorgulama, anlam arayışı ve akıl yürütmelerin, dini şüphe ya da Ok'un deyimiyle dini stres olarak anlaşılması ve incelenmesi temelde daha doğru bir bakış açısı sunmaktadır.

⁴⁹ Bayrakdar vd., *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Dinsel Şüphe Problemi*, vi.

Yani, dini şüphe ve sorgulamalar içerisinde olmakla birlikte Paneloux, aynı zamanda güçlü bir dini stres altındadır.⁵⁰

Dinsiz bir yazar, yüzyıllarca önce, Araf'ın olmadığını bildirerek, kilisenin sırrını açıkladığını iddia etmişti. Bunu demekle yarım ölçüler olmayacağını, sadece bir cennetle bir cehennem bulunduğunu, insanın istediğini seçebileceğini; ya kurtulacağını ya da mahkûm olacağını anlatmak istiyordu. Paneloux'ya göre bu ancak ahlaksız bir ruhtan doğabilecek bir sapıklıktı. Çünkü Araf diye bir yer vardı. Fakat bu Araf'a kavuşmanın pek umut edilemeyeceği, günahların hafifinin bulunmadığı zamanlar da olurdu. Her günah öldürücü, her kayıtsızlık bir cinayet sayılabilirdi. Ya her şey, ya da hiçbir şey, ikisinden biri...

Paneloux devamında bir inanan olarak inkâra düşmemek için her şeyi kabul edecektir, yani bir anlamda iman yolu sağlamlaşacaktır. Bu kolay bir şey değildir. Dolayısıyla Paneloux'nun araftalığı aşma adına ve anlam duygusunu yeniden temin etmek için akıl yürütme yaptığı açıktır. Ancak her halükarda bu durum, varoluşsal-felsefi bir krizdir. Buna mukabil O, "...her şeye katlanmaktan gelen erdemi normal zamanların sınırlı anlamları içinde anlamaya imkân olmadığını..." söylemektedir. Paneloux bu anlam genişlemesini ikinci vaazda aktarmaya çalışmıştır. Buna göre, Tanrı'nın iradesine/kadere teslim olmak gerekirse de sonuçta bu faal bir şekilde olmalıdır. Dinleyiciler arasındaki bazı din adamları vaaz bittikten sonra bu konuşmayı cüretkâr bulmuşlardır ve Paneloux'daki değişim hakkında konuşmuşlar, bir papazın bir doktora başvurmasının çelişik bir şey olduğunu söylemişlerdir. Ancak Paneloux olan bitene yakından şahit olduğu için bir değişim yaşamış olmasına rağmen çelişik gibi duran bu durum karşısında inancından ayrılmamayı seçecektir. Camus romanda bunu Tarrou'nun dilinden söyler. Paneloux'nun sözlerini Rieux'dan duyan Tarrou, ona savaş meydanında gözleri oyulan bir gencin yüzünü gören bir papazın Tanrı'ya inancını kaybettiğini aktarır ve şöyle devam eder: "*Paneloux'nun hakkı var, dedi. Suçsuz bir insanın gözleri oyulduğu zaman, bir Hıristiyan ya imanını yitirecektir ya da gözlerinin oyulmasını kabul edecektir. Paneloux ise imanını kaybetmeyi istemeyecek, sonuna kadar gidecek. Onun demek istediği şey işte bu.*" Ancak bu noktadan sonra Paneloux'nun vebaya yakalanacağını belirtisi ya da yaşadığı değişimin bir göstergesi mi (belki de çocuğun ölümüne ve diğer ölümlere şahitlik etmesinin verdiği sıkıntı) belli olmayan bir iç sıkıntısı ve yorgunluk betimlemesi yer alır metinde ve sonunda Paneloux hastalanır ancak bu hastalık veba mıdır yoksa başka bir hastalık mıdır belirsizdir. Ev sahibesi yaşlı kadının birçok defa doktor çağırma teklifini ilkelerine uymadığı için reddeden Paneloux, sonunda bu teklifi hastaneye kaldırılmak üzere kabul

⁵⁰ Ok, "Dini Düşüncede Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki vb.) Boyutları", 11-12. Ok tarafından dini şüphe konusu "*dini stres*" adı altında daha şemsiye bir kavram olarak araştırılmış ve etüd edilmiştir. Ok'a göre aslında dini şüphe; din gibi soyut ve metafizik konularda bilişsel gerilim ve çelişkilerin, uyumsuzluğun, sorgulamaların, kargaşanın, bir boşluğun ve kaygının ifadesidir. Bu yönüyle dini şüphe konusu görünenden daha kompleks bir yapı ihtiva etmektedir.

eder ve bu esnada Dr. Rieux gelir ve onunla kalmak istediğini açıklar. Paneloux bu teklifi “din adamlarının dostu yoktur, onlar her şeyini Tanrı’ya vermiştir” diyerek reddeder. Bu pasajlar onun ruh halini anlamak adına önemlidir. Paneloux, haçını istemiştir ve sıkı sıkıya ona tutunmuştur. Doktora karşı çoğunlukla kayıtsızdır. Camus onun ölümünü şu sahne ile tasvir eder:

Hastahane Paneloux, dişlerini sıkmadı hiç. Kendisine her yapılan tedaviye, sanki cansız bir nesneymiş gibi kendini terk etmişti, ama haçı elinden hiç bırakmıyordu. Papazın hastalığının ne olduğu anlaşılmamakta devam ediyordu. Rieux de tereddüt içindeydi. Bu hem vebaydı, hem değildi. Zaten bir süredir veba, doktorların teşhisleriyle alay eder gibiydi. Ateş yükseldi. Öksürük gittikçe daha boğuklaşmaya başladı. Artık hasta, gün boyunca hep ıstırap çekiyordu. Yüzü kıpkırmızıydı. Ateşin coşkunuğu arasında Paneloux o kayıtsız bakışını muhafaza etmekteydi. Ertesi sabah, yatağından yarı yarıya dışarı sarkmış bir durumda, ölü buldukları zaman da bakışında hiçbir anlam yoktu. Fişinin üstüne şunları yazdılar: “Anlaşılmayan bir vaka”

Böylece Camus, onu tedavi kabul etmeyen bir inanan olarak ölüme mahkûm etmiştir. Paneloux, inancını sorgulayıp bu absürt düzen karşısında mücadelenin ne demek olduğunu hissetmiş olsa da yani (Camus’nün) gerçeğ(in)e yaklaşmış olsa da, yaşadığı değişim, stres, şüphe ve sorgulamalar onun inancını kaybetmesini değil revize edip inancına yeniden sarılmasına neden olmuştur.

Sonuç

Dini şüphe, farklı türde ve tarzda ortaya çıkabilen bir olgudur. Gelişim ve kesin bilgiye ulaşma açısından şüphe, insan için doğal bir uğrak ya da durum olabildiği gibi ruh sağlığı açısından insanı sarsan ve dengesini bozan bir unsur da olabilmektedir. Özellikle dini düşünce, üst ve en geniş anlam sağlayıcı olarak kabul edildiğinde, bu anlam sistemi içerisinde ortaya çıkacak şüphe ve sorgulamalar, her iki tarzda da tezahür edebilmektedir.

Camus tarafından Papaz Paneloux, salgında iman sahibi bir özne olarak betimlenmiş ve özellikle dini bir misyon ile karakterize edilmiştir. Başlangıçta ateşli vaazlar veren Papaz Paneloux, salgınla mücadele için sağlık ekiplerine katıldığında dini şüphelere kapılıp inancını sorgulamak zorunda kalmış ve tam bir araftalık hali yaşamıştır. Camus, onu gerçeğe yaklaşmış (ya da gerçeğe/absürde şahit olmuş) ama inancında inat etmiş bir bilim ve aydınlık düşmanı, tedavi kabul etmeyen, anlaşılmaz, garip ve çaresiz bir vaka olarak ironik bir şekilde ölüme mahkûm etse de dini şüphe açısından Paneloux’nun yaşadığı buhran, anlam arayışı ve değişim son derece doğal bir durumdur. Buna karşın Paneloux vakası aynı zamanda bize, felsefi-varoluşsal üst düzey bir krizi işaret etmektedir. Dahası bu sorgulamalar ve kriz, sarsıcı bir dini şüphe çeşidini örneklendirmektedir. Takdir edileceği üzere bu şüphe, arayış şüphesini ya da bilimsel

şüpheyi anımsatsa da onlardan farklı bir kategoride değerlendirilmeyi hak etmektedir. Çünkü ileri yaşına rağmen din adamı Paneloux'un şüpheleri ve değişimi güç durumlar karşısında varoluşsal anlam arayışıyla ortaya çıkan felsefi sorgulamaları ve anlam genişlemesini betimlemektedir.

Albert Camus'nün ünlü romanı *Veba*'da betimlenen Paneloux karakterinin salgında yaşadığı süreçlerin din psikolojisi ve dini şüphe açısından bir problematik oluşturduğu düşüncesiyle yapılan bu inceleme neticesinde: Paneloux'un durumu ve yaşadığı sorgulamaların, felsefi-varoluşsal üst düzeyde bir dini şüphe çeşidini oluşturduğu tespit edilmiştir. Dini şüphe açısından bu vaka, insanı aşan ve zorlayan olaylar karşısında anlam ve kontrol duygusunu sağlamak adına yaşanan doğal psikolojik bir süreç içerisinde ortaya çıkan özgün bir durumu betimlemektedir. Gerek Camus'nün zihnindeki soruları gerekse Paneloux'u karakterini yansıtan ve "felsefi-varoluşsal dini şüphe" olarak isimlendirilebilecek bu sorgulamaların inancı sarsıcı ve inançsızlığa evrilebilecek üst düzey bir dini şüphe çeşidini oluşturduğu, buna rağmen Paneloux'un bir inanan olarak kalmayı başarabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Adler, Alfred. *Yaşamın Anlam ve Amacı*. çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 9. Baskı., 2011.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Y. Gurur Sev. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2. Baskı., 2015.
- Ayten, Ali - Yıldız, Refik. "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 281-308.
- Bahadır, Abdulkerim. *Ergenlik Dönemi Dini Şüphe ve Tereddütler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Bahadır, Abdulkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Baskı., 2011.
- Bayrakdar, Nazım vd. *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Dinsel Şüphe Problemi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017.
- Camus, Albert. *The Plague*. çev. Stuart Gilbert. USA: Random House, 1948.
- Camus, Albert. *Veba*. çev. Oktay Akbal. İstanbul: Varlık Yayınları, 4. Baskı., 1972.
- Camus, Albert. *Veba*. çev. Çetin Toral. Ankara: ÜBL Yayıncılık, 2004.
- Camus, Albert. *Veba*. çev. Nedret Tanyolaç Öztokat. İstanbul: Can Yayınları, 20. Bskı., 2013.
- Camus, Catherine. "Babam Albert Camus". *İzdiham Dergi*. 03 Mart 2018. Erişim 28 Ağustos 2021. <https://www.izdiham.com/catherine-camus-babam-albert-camus/>

- Cruickshank, John. *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*. İstanbul: Zepros Yayınları, 2016.
- Çınar, Aliye. *Varoluşçu Teolojide İnsan ve Anlam*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 1. Baskı., 2015.
- Delacampagne, Christian. *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi*. çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Durakoğlu, Abdullah - Coşkun, Hamit. "Koronavirüsü Covid-19 Veba Romanıyla Değerlendirmek". *Kesit Akademi Dergisi* 23 (01 Nisan 2020), 120-129. <https://doi.org/10.29228/kesit.44232>
- Ferah, Nimet. "Bireysel Psikoloji ve Din". *Toplumbilimleri Dergisi* 8/15 (2014), 195-208.
- Ferah, Nimet. *Boşanma Psikolojisi Dini Başa Çıkma Yaklaşımı*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 1. Baskı., 2019.
- Ferah, Nimet. "Müslüman Yaşlılarda Pandemi Sürecine İlişkin Ruhsal Etkilenimler ve Dini Düşünceler". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 55 (30 Haziran 2021), 397-420. <https://doi.org/10.29288/ilted.887667>
- Frankl, Viktor E. *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*. çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 1. Baskı., 1994.
- Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. çev. Selçuk Budak. İstanbul, 9. Baskı., 2013.
- Güler Aydın, Özlem. "Yaşamı Sürdürmede ve İntiharı Önlemede Dindarlık ile İlgili Değişkenlerin Rolü". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/40 (2015), 466-475.
- Gündoğan, Ali Osman. *Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2011.
- Gündoğan, Ali Osman. *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2. Baskı., 1997.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 8. Baskı., 2010.
- Kalgı, Mehmet Emin. "Koronavirüs Salgını ve Dindarlıkla İlgili Yapılmış Ampirik Çalışmaların Analizleri". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (15 Haziran 2021), 111-132. <https://doi.org/10.21054/deuifd.851885>
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Şüphe İnkâr İlişkisi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4 (01 Ağustos 2004), 57-116.
- Kayıklık, Hasan. "Psikolojik Açından İnanç, İman ve Şüphe". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (01 Nisan 2005), 133-155. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000368
- Ok, Üzeyir. "Dini Düşüncede Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki vb.) Boyutları". *Dini Araştırmalar* 8/22 (01 Haziran 2005), 11-40.

- Park, Crystal L. "Din ve Anlam". çev. İlker Yenen. *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. ed. Raymond F. Paloutzian - Crystal L. Park. 29-66. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 7. Baskı., 2011.
- Reneaux, Roger. *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*. çev. Murtaza Korlaelçi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Sönmez, Veysel - Alacapınar, Füsün G. *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- Şentürk, Habil - Yakut, Selahattin. "Hayatın Anlamı ve Din". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (01 Aralık 2014), 45-60.
- Tokat, Latif. *Varoluşçu Teoloji*. Ankara: Elis, 1. Baskı., 2013.
- Topaloğlu, Aydın. "İnsan Zihninin Tanrı'ya Gidişi". *İnsanın Anlam Arayışı*. ed. Fatih Kurt. 17-25. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Baskı., 2019.
- Ulutaş, Nurullah. "Covid-19 Bağlamında Veba Romanında Bir Paradoks Olarak Yaşam Sancısı". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 737-800. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.743245>
- Yalom, Irvin. *Varoluşçu Psikoterapi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 3. Baskı., 2001.